

Arida RIAUBIENĖ

Požiūris į emigraciją XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Rytų Prūsijoje leistuose periodiniuose leidiniuose

Santrauka: XIX a. antroje pusėje prasidėjo masinė lietuvių emigracija į JAV. Didėjantys emigracijos mastai patraukė tuo metu Rytų Prūsijoje leistų periodinių leidinių dėmesį. Nagrinėjamojo laikotarpio spaudoje buvo pateikiama aktualios informacijos, susijusios su emigracija. Laikraščiuose bendradarbiavusių autorių požiūris į kalbamąjį reiškinį formavo skaitytojų nuomonę.

Šiame straipsnyje nagrinėjama, kaip XIX a. antrosios pusės–XX a. pradžios Lietuvoje nelegaliai platintoje periodinėje spaudoje atsispindėjo įvairūs emigracijos reiškinio aspektai – priežastys, pasekmės, būdai emigracijai stabdyti. Nagrinėjamoju laikotarpiu lietuviai emigravo į JAV dėl ekonominių, politinių bei moralinių priežasčių, taip pat patikėję sklandančiais gandas apie geresnį gyvenimą svetur. Analizuojant emigracijos priežastis, rašoma apie vietas, iš kurių dažniausiai buvo emigruojama, pabrėžiama, kad emigravo ne tik valstiečiai, bet ir ūkininkai, kartais – inteligentija. Straipsnyje taip pat apžvelgiamos emigracijos pasekmės, nagrinėjami emigracijos proceso stabdymo projektai.

Raktiniai žodžiai: lietuvių emigracija, JAV, periodinė spauda, emigracijos priežastys, emigracijos pasekmės, emigracijos stabdymo projektai.

XIX a. antroje pusėje prasidėjusi masinė lietuvių emigracija į JAV sulaukė tuo metu Rytų Prūsijoje leidžiamų periodinių leidinių dėmesio. Atsižvelgiant į tai, kad negausi nagrinėjamojo laikotarpio spauda buvo autoritetingas žinių šaltinis, galima teigti, kad šiame straipsnyje pristatomas tyrimas yra aktualus, nes juo siekiama atskleisti, kaip emigracija buvo pateikiama XIX a. antrosios pusės – XX a. pradžios spaudoje, kaip ją matė periodinių leidinių bendradarbiai,

kokią nuomonę apie šį reiškinį galėjo susidaryti to meto skaitytojas.

Tyrinėjimų, tiesiogiai susijusių su nagrinėjama tema, beveik nėra. Daugelis autorių, nagrinėdami emigracijos istoriją, rėmėsi XIX–XX a. periodine spauda, daugiau ar mažiau palietė periodiniuose leidiniuose vyravusias nuotaikas ir požiūrį į emigracijos procesus, tačiau plačiau šios problemos neanalizavo¹.

Rašant šį straipsnį, buvo naudotasi publikacijomis, spausdintomis „Aušroje“²,

„Šviesoje“³, liberalioje-pasaulietinėje („Varpas“⁴, „Ūkininkas“⁵, „Naujienos“⁶) ir katalikiškoje-konservatyviojoje („Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“⁷, „Tėvynės sargas“⁸, „Žinycia“⁹, „Kryžius“¹⁰) spaudoje. Minėtų periodinių leidinių publikacijos tyrinėjamos taikant analizės sintezės metodą ir lyginamąjį istorinį metodą. Pagrindinis šaltinis renkant duomenis apie publikacijas periodinėje spaudoje – bibliografinė rodyklė „Lietuvos bibliografija. Serija C, Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos“¹¹. Dauguma periodinių leidinių publikacijų peržiūrėtos *epaveldas.lt*, kitos – de visu.

Emigracijos priežastys XIX a. antrosios pusės– XX a. pradžios periodinėje spaudoje

Nagrinėjamoju laikotarpiu emigraciją į JAV daugiausia lėmė ekonominės ir politinės priežastys. Emigracijos priežasčių aiškinimui įtakos turėjo laikraščio kryptis, jame bendradarbiausių korespondentų pažiūros. Pažymėtina, kad emigracijos priežastys buvo nagrinėjamos „Aušroje“, aplink kurią telkėsi liberaliais šūkais besivadovaujanti pasaulietinė inteligentija ir pasaulietinės-liberaliosios spaudos puslapiuose – „Varpe“ bei „Ūkininke“.

Apžvelgsime, kaip emigracijos priežastys buvo aiškkinamos aušrininkų bei varpininkų spaudoje. Istorikas R. Vėbra pastebėjo, kad „Aušroje“ buvo jaučiamos „emigrantiškos intonacijos“¹². Jos ypač pastebimos maždaug nuo 1884 m. pavasario laikraštyje spausdinamose trumpose žinutėse, žyminčiose vietovės, iš kurių išvykstama į Ameriką. Šių žinučių autoriai – „Aušros“ korespondentai – Jurgis Mikšas, Jonas Šliūpas, Petras Vileišis, Mečislovas Davainis-Silvestraitis. Nors žinutėse emigracijos priežastys tiesiogiai neįvardytos, tačiau iš konteksto galima

spřesti, kad jose dažniausiai rašoma apie iš savo žemės nepragyvenančius valstiečius, kurie, nematydami kitos išeities, išnuomoja arba parduoda žemes žydams ir iškeliauja į Ameriką¹³. Žinutėse dažniausiai minimos Vilniaus gubernijos Trakų apskrities ir Kau-no gubernijos vietovės. Pavyzdžiui, 1884 m. „Aušroje“ buvo išspausdintos J. Mikšo ir J. Šliūpo žinutės, informuojančios apie valstiečių išvykimą iš Vilniaus gubernijos Trakų apskrities¹⁴. J. Šliūpas, kuris tuo metu buvo „Aušros“ redaktoriumi, pateikė konkretesnių žinių apie tautiečius, kurie palieka tėvynę. Jis nurodė Trakų apskrities Aleksandriškio ir Butrimų valsčius, iš kur „išžėjo“ daugiau nei 100 žmonių¹⁵. Tokį patį emigravusių žmonių skaičių iš Vilniaus gubernijos Trakų apskrities J. Šliūpas nurodė ir „Gromatose iš Amerikos“, „Aušroje“ pradėtose spausdinti 1884 m. pab.¹⁶ J. Vileišis kaip ir J. Šliūpas, naudodamasis „Vilenskij vestnik“ (rus. *Виленский вестник*) informacija, rašė, kad iš Trakų apskrities į Ameriką išvyko daugiau nei šimtas žmonių¹⁷. Kitas „Aušros“ korespondentas M. Davainis-Silvestraitis rašė, kad į Ameriką pabėgo valstiečiai, kurie iš dvarininkų nuomojosi žemę, tačiau dėl blogo javų derliaus dvarininkams negalėjo sumokėti nuomos mokesčio už žemę¹⁸.

„Aušroje“ spausdinamose žinutėse minimi ne tik nusigyvenę valstiečiai, bet ir ūkininkai. Pavyzdžiui, „Aušros“ bendradarbis Juozas Koncevičius, naudodamasis latvišku laikraščiu „Baltijas Vēstnesis“¹⁹, rašo apie ūkininkus iš Šeduvos, iškeliavusius „į anapus didžmario“ „dėl geros algos“²⁰. Be trumpų žinučių, emigracijos priežastys buvo gvildenamos ir didesnės apimties straipsniuose, pvz., J. Šliūpo į „Aušrą“ rašytame laišku cikle „Gromatos iš Amerikos“.

Manytume, kad suprasti tikrąsias lietuvių emigracijos priežastis, J. Šliūpai padėjo tai, kad jis kurį laiką redagavo „Aušrą“. Būdamas laikraščio redaktoriumi, jis privalėjo orientuotis visuomeninio gyvenimo

aktualijose. Nemažiau svarbūs J. Šliūpo sampratai apie emigraciją buvo pokalbiai su bendrakeleiviais, plaukusiais laivu į Ameriką. „Gromatose“ J. Šliūpas dažniausiai mini ekonomines emigracijos priežastis. Jis pastebi, kad „Aušros“ skaitytojai „gali priežastį išzeivistės jau truputį suprasti, juk daug sikiu buvo sznekama apie vargus Lietuviu-kaipo tautos ir kaipo žmonių pelnininkų“²¹. Toliau skaitytojams jis aiškina šių vargų atsiradimo priežastį: „[...] žemė ira paskaidoma į sklipus, kartais taip mažus, jog žmogus su paczia ir vaikais nebegali netiktai iszmokėti antkrautus jam viresnibinius mokescius, bet ir iszlaikiti savo givastį ir givastį naminiu gyvuliu [...]. Taigi žemės trupėjimas į skutgalius varo daugį į ubagistę: žemininkas pardūda savo turtą ir tampa samdininku ar grintelninku ar vėl kumecziu“²².

Nuo XIX a. devinto dešimtmečio pabaigos žymiai išaugo emigracijos mastai. „1890-1914 metais ji tapo masinė, itin intensyvi [...]“²³. Laikraštis „Šviesa“ rašė: „Bajsus dajgts, kajp dabar mus brolaj pradėjo ejti į Ameriką. Visajs kelajs nū rubežiaus traukia Lietuvij į Vakarus. Važiūja Niamunu, plantajs ir geležinkelajs“²⁴. Auganti emigracija atsispindėjo naujai pradėtuose leisti periodiniuose leidiniuose. Trumpaiėjusi „Šviesa“ negalėjo patenkinti liberalų. Todėl 1889 m. grupė studentų pradėjo leisti „Varpą“. Jei „Aušra“ labiau gilinosi į praeitį, laikėsi romantinės krypties, tai „Varpas“ daugiau vietos skyrė gyvenamajam momentui. Jis griežčiau pasisakė prieš nacionalinę priespaudą, drąsiau kritikavo carinę valdžią.

„Varpė“ bei tai pačiai redakcijai priklausiusiam „Ūkininke“ apie emigruojančius iš Lietuvos rašė Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, Antanas Milukas, Vincas Kudirka ir asmenys, pasirašę neišaiškintais slapyvardžiais. Pirmuosiuose „Varpo“ numeriuose nepavyko rasti išsamių publikacijų, kuriose būtų konkrečiai įvardijamos ekonominės emigracijos priežastys. Iš „Varpo“ straipsnių

konteksto galime suprasti, kad žmonės emigruoja augant žemdirbių skaičiui, t. y. atsiirandant laisvų darbo rankų, bet nedidėjant žemės plotui²⁵. Apie darbo jėgos perteklių kaime rašoma ir tuometinio „Varpo“ redaktoriaus, gydytojo ir publicisto Juozo Bagdono publikacijoje²⁶. Nurodydamas, kad kaimuose gyvena 88 proc. žmonių, o dvarininkai valdo 1/3 Lietuvos laukų, emigraciją ir jos priežastis J. Bagdonas apibūdino kaip pasyvų tautos protestą „priešais nenormališkas gyvenimo sąlygas“²⁷. Kaip ir visais laikais, taip ir XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje į JAV Lietuvos kaimo žmones traukė kur kas didesnis užmokestis už darbą. Tai viena svarbiausių ekonominių emigracijos priežasčių. Jau 1890 m. „Ūkininko“ bendradarbis V. Kudirka rašė, kad „iszpažįtojai Amerikos sako, kad Amerikoje geriaus darbininkui žmogui, nes už darbą daugiau moka“²⁸. Siekdamas atkalbėti nuo keliavimo į užmarį, V. Kudirka nurodė, kad, jei Amerikoje daugiau moka, tai tik dėl to, kad darbininkas, gaudamas mažesnę užmokestį, negalėtų pragyventi, taip pat šioje šalyje baigus vieną darbą sunkiau susirasti kitą. Amerikoje darbas sunkesnis, čia negalima tinginiauti tiek, kiek Lietuvoje²⁹. 1892 m. „Ūkininke“ Gabrielė Petkevičaitė-Bitė taip pat pastebėjo, kad žmonės važiuoja ieškodami geresnio uždarbio ar norėdami „pagerinti savo arba savo giminės medegiszką padėjimą tėvynėje“³⁰. Tais pačiais metais „Ūkininke“ buvo rašoma, kad į Ameriką emigruojama dėl to, kad „daugelis ukininkų randa ten iszsigelbėjimą nuo skolų“, kiti eina tiesiog ūkininkauti, įgaudami „buklumo ir patyrimo“, dar kiti „eina ant tarnavimo“³¹. Anot spaudos, Amerikoje buvo galima ne tik užsidirbti, padengti skolas, bet ir susitaupyti pinigų. „Tėvynės sargas“ rašė, kad Amerikoje „[...] darbininkas padirbęs keletą metų ir mažai ant savęs teisleidamas galįs susidėti pinigų pluoštą“³². „Varpui“, matyt, kartais pritrūkdavo medžiagos, susijusios su emigracija.

Užpildydama aktualių straipsnių apie emigraciją stygių, „Varpo“ redakcija naudojosi medžiaga, publikuota Rusijos imperijoje leidžiamuose periodiniuose leidiniuose, pavyzdžiui, „Novoje vremia“ (ru. *Новое время*³³) ir „Sankt Peterbugskijie viedomosti“ (ru. *Санкт-Петербургские ведомости*³⁴). Rusijoje leistų laikraščių medžiaga, atspindinti emigraciją, pateikiama laikraštyje „Varpas“ rodo, kad nagrinėjamoju laikotarpiu emigracijos problema buvo aktuali, tačiau žinių apie emigraciją stigo. Periodinės spaudos straipsniuose, parengtuose remiantis užsienio spauda, ekonominės emigracijos priežastys buvo analizuojamos išsamiau negu vietos autorių straipsniuose. Galbūt tai lėmė šių straipsnių autorių giliau pažintą emigracijos problemą. 1893 m. „Varpo“ skaitytojas galėjo susipažinti su Aleksandro Pogodino (Александр Погодин) straipsnio „Emigracija lietuvių į Ameriką“, išspausdinto laikraštyje „Novoje vremia“, vertimu³⁵. Publikacijos vertimo autorius – tuometinis Peterburgo universiteto Teisių fakulteto studentas Andrius Bulota. Šiame straipsnyje nurodomos ekonominės emigracijos priežastys, pvz., nesėkmės ir atsiradusios skolos ūkyje, „kas per savo neapsukrumą, nemokėjimą negal išsisukti iš sunkaus padėjimo ir pasitiki ant savo rankų vieko“³⁶. Neretai medžiaga, analizuojanti emigracijos priežastis, buvo pateikiama „Varpo“ vedamuosiuose kartu su kitomis to meto visuomeninio gyvenimo aktualijomis. Kazys Grinius 1900 m. „Varpe“ remdamasis laikraščiu „Peterburgskijie viedomosti“ taip pat nurodė ekonomines emigracijos priežastis³⁷. Jis pastebėjo, kad tarp lietuvių yra nemažai bežemių ir mažžemių, silpnai išvystyta pramonė, amatai sutelkti žydų rankose. Vienintelis pragyvenimo šaltinis – samdymasis ūkio darbams, kur duoną gali užsidirbti tik darbingas žmogus. Pasenę, pasiligoję žmonės „turi vilkti savo tėviškę apgailėtiną gyvenimą“³⁸.

Nedidelės apimties „Varpo“ žinutėse rašoma, kad emigruoja žmonės ir emigruoja „gaspadoriai“. Vadinasi, kaip ir „Aušroje“, turimi galvoje iš savo žemės nepragyvenantys valstiečiai ir ūkininkai. G. Landsbergio-Žemkalnio ir A. Miluko žinutėse pranešama apie išeivius iš kelių Kauno gubernijos apskričių. G. Landsbergis-Žemkalnis nurodo konkretų išvykusių žmonių skaičių. 1890 m. pavasarį iš Raseinių miesto į Ameriką G. Landsbergio žiniomis išvyko apie 300 žmonių, iš Šiluvos – 50 žmonių³⁹, o tų pačių metų vasarą iš Panevėžio apskrities Smilgių valsčiaus – „30 gaspadorių“⁴⁰.

Dauguma „Varpe“ ir „Ūkininke“ rašiusių autorių straipsniuose minėjo emigrantus, kuriuos sudarė žemės ūkio darbininkai, bežemiai valstiečiai, kaimo amatininkai, fabričių darbininkai, smulkūs prekybininkai. Rašytoja G. Petkevičaitė-Bitė buvo pirmoji, kuri 1898 m. „Varpe“ pradėjo rašyti apie inteligentijos emigraciją, „svetimose padangėse“ ieškančią „lengvesnio pragyvenimo, egoistiškos laimės“⁴¹. Ji pastebėjo, kad tarp palikusių tėvynę yra tokių, „kurių sąžinę nors retkarčiais suremia diegliai. Tokios ypatos, susitikusios su savo krašto žmonėmis, vis-gi artinasi prie jų, vis-gi girdisi jų balse tarytum pasielgimas tėvynės, savo žmonių, savo kalbos. Girdisi tarytum ir slaptus sąžinės graužimai jų klausymuose, kurie lyg bijodami per daug išsitariti, skamba paprastai trumpai. „Kaip ten pas jus? Kas girdėti? Ar vis dar teip pat tebeskurstate?“⁴² Norėdama atsakyti į šį emigrantams rūpimą klausimą, rašytoja G. Petkevičaitė-Bitė naudoja ištrauka iš „Kauno gubernijos atmintinės knygelės 1898 metams“, kuri atspindi niūrų, kupiną nusikaltimų ir nelaimių gimtajame krašte likusių tautiečių gyvenimą. G. Petkevičaitės-Bitės publikaciją pagyvina ir jos užrašytas pokalbis su ūkininku, kuris dėl Lietuvoje plintančios emigracijos nemato prasmės leisti savo vaikų į mokslus, nes po to lieka „dar tiek ištuštintų, nuplikusių dubų“⁴³.

Daugelio emigracijos istorijos tyrinėtojų nuomone, XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje lietuviai dažniausiai emigruodavo dėl ekonominių priežasčių. Analizuojant nagrinėjamo laikotarpio spaudą, galima pastebėti, kad periodinių leidinių korespondentai mini ir kitas emigracijos priežastis. J. Šliūpas, pabėgęs nuo carinės ir kaizerinės valdžios persekiojimų, išvelgė, kad ne tik ekonominiai sunkumai verčia žmones emigruoti, bet ir tautinė priespauda. Jis rašė, kad nereikia stebėtis, jei „stoka laisvės, atmetimas musojo žmogaus ir jo paties kraszte nū rėdos, stoka dūnos ir uždarbavimo ant dirbtuviu, kuriu musu kampe mažai tēra, o ir tai nelietuviszkose rankose, stoka reikalingo apszvietimo, stoka atvangumo, o doriszkas ir dvasiszkas priespudis; jeigu tai vis, sakau, sujudina musu isz prigimimo nemitrą žmogų, taip kad jis nemigos perimtas nū įsirupinimo pasibaudžia keliauti į svetimą kampa [...]“⁴⁴. J. Šliūpo „Gromatose iš Amerikos“ rašoma, kad kraštą palieka „germena“ – drąsiausi, labiausiai pasitikintys savo jėgomis. Tuo tarpu kita dalis tautiečių „pasinėrę snudume gali toliaus tęsti savo pussnudį gyvenimą ir nesirupinti nei apie savo giminės ir tautos reikalus“⁴⁵. „Aušros“ bendradarbis Andrius Motūza kaip vieną lietuvių emigracijos priežasčių taip pat minėjo tautinę priespaudą. Kadangi „Aušra“ laikėsi romantinės krypties, tai emigracijos priežastys buvo aiškiamos romantizuojant praeitį, panaudojant protėvių vaizdinius. A. Motūzos pasisakymuose ryškėja tautinės savigarbos momentai. Anot A. Motūzos, geriau palikti tėvynę, nei kęsti svetimųjų jungą: „Ar rasi gaila mums bus palikti sentėviu kaulus kapūse? Velyk tegul mes jūs paliksime ir nemyniosime savo kojoms, nės mus pajautimas, mus kalba, nebus lietuviszka kalba, mes busime izzgamos, netikėlei; ar liksime ant apjūkimo mus sentėviu atminties, kad mes ēsime izzgamos. Daug lengviaus bus mus sentuviams silsėties czionai be mus, ne kaip savo dvase

veizdėti ant mus, kurie iszsižadėjo savo mociuztės, tētuczio; tenai mes galēsime garbėti jūs atvirai, ir tenai ju dvasē sergēs mus nūg to vargo, kuris ne vieną tolyn varo“⁴⁶. Kaip matyti iš J. Šliūpo ir A. Motūzos pasisakymų „Aušroje“, lietuvius emigruoti vertė tautinė priespauda, kai rusifikuojant kraštą įstaigo-se, mokyklose buvo draudžiama vartoti lietuvių kalbą. Emigracija tokiais atvejais buvo kaip savotiškas protestas prieš žeminimą, susijusį su gimtosios kalbos vartojimu.

Tautinę priespaudą, įvardydami kaip politines emigracijos priežastis, minėjo „Varpo“ bendradarbiai. Analizuojant nagrinėjamo laikotarpio spaudos bendradarbių pasisakymus lietuvių emigracijos priežasčių klausimu, taip pat galime pastebėti, kad emigracijos priežastys persipina, ne visada galima matyti aiškią takoskyrą.

Politinės emigracijos priežastys išsamiai analizuojamos J. Adomaičio-Šerno straipsniuose, išspausdintuose 1890 m. „Varpe“ ir „Ūkininke“. „Varpo“ vedamajame, pavadintame „Ar tai gerai?“, J. Adomaitis-Šernas trumpai ir aiškiai nurodė, kad „keliauti į svetimas šalis priverčia gyventojus kokios nors apygardos, ekonomiškai arba politiškai padėjimas tos apygardos“⁴⁷. Jis pažymėjo, kad Lietuvoje susiklostė tokia sudėtinga politinė padėtis, kurios gali pavydėti nebent rusų patriotai, garbinantys, „net didžiausius nuskriaudimus svetimų gaivalų“⁴⁸. J. Adomaitis-Šernas kartu kėlė klausimą – ar lietuviai keliauja į svetimus kraštus norėdami išsaugoti savo tautiškumą, ar jie keliauja siekdami atsikratyti politinės priespaudos? Jis rašė, kad lietuviai, deja, mažai išmano, kaip panaudoti „didesnę teisingumą valdžių naujos tėvynės“⁴⁹. J. Adomaitis-Šernas, analizuodamas emigracijos priežastis „Ūkininke“, aiškino jas suprantamiau negu „Varpe“, nes laikraštis buvo skirtas paprastiems, mažai išsilavinusiems kaimo žmonėms. Anot J. Adomaičio-Šerno, lietuviai bėga iš tėvynės todėl, kad: 1. vargingas gyvenimas, ypač

lietuvių; 2. dideli mokesčiai, nelygūs naudai, gaunami už darbą; 3. valdžių pagalbos, kad būtų pagerintas sunkus gyvenimas, stoka; 4. tautiška ir tikėjimiška lietuvių spauda Maskolijoje; 5. jie apleisti prie pagalbos dalijimo; „sutrumpinimai visokių tiesu del nemaskoliszkų gaivalų⁵⁰. „Varpo“ bendradarbis skaitytojus bandė įtikinti, kad emigracija nepadės išsivaduoti iš politinės priespaudos⁵¹.

1895 m. „Varpo“ ir „Ūkininko“ laikraščiai išspausdino G. Landsbergio-Žemkalnio straipsnį „Kas daugiausiai naudojo iš išeivystės lietuvių“⁵². Be pateikiamų statistinių duomenų apie lietuvių emigraciją 1880–1894 m. į Šiaurės ir Pietų Ameriką, bandoma ieškoti emigracijos priežasčių. Lyginant su J. Adomaičiu-Šernu, politinės emigracijos priežastis G. Landsbergis-Žemkalnis suprato žymiai siauriau, jas analizuodamas, akcentavo švietimo ir mokslo svarbą. Anot G. Landsbergio-Žemkalnio, žmonės į Ameriką galbūt traukia „mokslo jieškoti“ ir čia pat pridūrė, kad šioje šalyje mokslas dar nėra taip aukštai pažengęs. Straipsnio autorius rašė, kad jam neteko sutikti iš Amerikos grįžusio lietuviu, kuris „stotusi nešiotu ju šviesos ir išminties arba nors turėtų tautišką supratimą“, dažniausiai grįžta „nustoję trupučio doros, kurios ir be to ne daugiausia pas mus yra“⁵³. K. Grinius pabrėžė, kad lietuvius emigruoti verčia ne tik ekonominiai sunkumai, bet ir tėvynėje bujojantis dvasinis nuosmukis, kuriam didžiausią įtaką daro uždrausta spauda lotyniškais rašmenimis. Kaip pavyzdys pateikiami latviai ir estai, kurie turi įsisteigę knygynėlių, pardavinėjančių knygas gimtąja kalba⁵⁴.

Pasitaikydavo straipsnių, kuriuose lyginant emigraciją į Rusiją ir JAV, buvo patariama iš dviejų blygybių rinktis pastarąją, nes čia daugiau demokratiškas laisvų.

Tautinę priespaudą kaip vieną pagrindinių emigracijos priežasčių minėjo ir katalikiškame žurnale „Žinyčia“ bendradarbiavęs kunigas Juozas Bikinas. Jis rašė, kad

„kūnams papenėti Lietuvoje duonos užtenka; trūksta jai savos dvasiškos duonos“⁵⁵. Straipsnyje pastebimos teigiamos emigracijos proceso pusės – galimybė lavintis, puoselėti savo tautiškumą, skelbti tėvynėje uždraustas idėjas⁵⁶. J. Bikinas, skirtingai nei anksčiau rašę autoriai, įžvelgė, kad ekonominės emigracijos priežastys glaudžiai susijusios su politinėmis⁵⁷. Politinės priespaudos momentai ryškūs ir katalikų mėnesiniame laikraštyje „Kryžius“ bendradarbiavusio Jono Ulicko straipsnyje⁵⁸. Jis ragino jaunimą, atsisakius mokslo Anglijos, Amerikos bei kitų šalių vienuolynuose, sunkiu tėvynai metu dirbti savajame krašte⁵⁹.

Labai taikliai lietuvių emigracijos priežastys buvo apibūdintos Amerikos lietuvių kreipimesi į šv. Tėvą Leoną XIII-ąjį. Jame rašoma: „[...] mes, žemiaus pasirašiusieji, buvome priversti Lietuvą apleisti ir Amerikon bėgti dėl duonos kąsnio kunui ir šviesos dušiai, kurių dviejų dalykų tėvynėje negalėjome sau rasti“⁶⁰.

Politinės emigracijos priežastys aiškiausiai pastebimos analizuojant jaunimo nengimą ir vengimą tarnauti caro kariuomenėje. Anot istoriko A. Eidinto, iš vienos pusės „tai buvo moralės klausimas“, iš kitos – „objektyviai pasireiškė pasyvus jaunimo priešinimasis cariniam režimui“⁶¹. Po įvykdytos 1874 m. karinės reformos rekrūtų sistema buvo pakeista visuotine privaloma karine prievole. 1890 m. „Šviesa“ rašė, kad „bėganczių nuo kariuomenės (nug vajsco), ejna visai nedaug“⁶². Praėjus dešimčiai metų, matyt, išaugo besislapstančių nuo kariuomenės skaičius. Katalikiškoje spaudoje buvo neigiamai žiūrima į tuos, kurie tarnavimą caro kariuomenėje iškeisdavo į darbą anglių kasyklose Amerikoje. Pavyzdžiui, „Tėvynės sargas“ rašė, kad „negeriaus daro ir tie, kurie nuo kariuomenės bėga į Ameriką ant viso amžiaus“⁶³. Straipsnyje buvo akcentuojama, kad žmonės, išėję į svetimus kraštus, užsiūnū ten žymiai ilgiau negu kariuomenėje⁶⁴.

Rusijos imperijos valdžiai jaunų žmonių emigravimas į Ameriką siekiant išvengti karinės tarnybos kariuomenėje buvo labai ne-naudingas. Spauldoje buvo pabrėžiama, kad valdžia stengiasi sulaukyti emigraciją dėl to, kad ji „[...]kenkia viešpatystės reikalams, nes jai yra reikalinga kariuomenė, o kariuomenė be stiprių vyrų negal apsieiti“⁶⁵. „Naujienu“ redakcija laikraščio vedamajame taip pat rašė, kad emigracija atitraukia daug sveikų vyrų nuo tarnybos kariuomenėje⁶⁶.

Visais laikais emigracijos procesui buvo svarbūs ir moraliniai, vidiniai dalykai. Spauldoje randame žinučių, kuriose rašoma, kad jauni vyrai, apsigyvenę Amerikoje, kviesdavosi pas save sužadėtines, turėdami tikslą sukurti šeimą. Pavyzdžiui, „Ūkininko“ bendradarbis Juozas Kačergis paskelbė nuo caro kariuomenės pabėgusio emigranto iš Suvalkų gubernijos laišką, kuriame vaikinai kviečia atvykti merginą į Šenandorą (Shenandoah) ir žada jai rojų⁶⁷.

Moralinės emigracijos priežastys pastebimos kunigo Antano Aleknos emigrantų skirstyme. Jis emigruojančius suskirstė į penkias atskiras grupes⁶⁸. Pirmajai grupei priklausė pas ūkininką dirbantys samdiniai. Gimtajame krašte jie pasilieka tik tokiu atveju, jei „randa gerus gaspadorius, kurie šeimyniškį (samdininką) laiko kaip savo vaiką: ir ligoje gydo, ir bėdoje sušelpia ir valgyti duoda sočiai ir rūbelį tokį, kurs kuną ir dengia ir šildo [...]“⁶⁹. Be materialių vertybių tokie samdiniai gauna „didelį didelį pridečką geros – prieteliškos širdies“⁷⁰. Antroji grupė – ūkininkų vaikai, kurie gyvendami tėvų ūkyje ne tik, kad neturi uždarbio, bet ir nejaučia tėviškos meilės. Trečioji grupė – ūkininkai, kuriems pinigai reikalingi duoti „pasogas“ seserims, „dalias“ broliams. Taip pat emigruodavo ūkininkai, kurie norėdavo padengti ūkyje atsiradusias skolas. Anot A. Aleknos, iškeliaudami tokie ūkininkai „namelius, nekartą draug su pačia ir vaikeliais palieka Dievo Apvaizdai“⁷¹. A. Alekna

pastebėjo, kad emigruoja jaunimas, kuris „turi savyje jautresnę dvasią [...], nekenčia to jungo ir prispaudimo, koks yra tėvynėje“⁷². Kunigas negalėjo nepastebėti ir tų, kuriuos emigruoti versdavo noras būti laisviems, nedorai elgtis – girtuokliauti, paleistuvauti. A. Alekna rašė, kad tokių yra labai mažai ir „kalbant apie emigraciją (bėgimą iš tėvynės) nėra reikalo jų ir minėti“⁷³. Taigi, A. Alekna kaip ir anksčiau minėtas „Aušros“ korespondentas J. Koncevičius pastebėjo, kad emigravo įvairių socialinių sluoksnių žmonės – ne tik bežemiai, mažžemiai, bet ir turtingi ūkininkai bei jų vaikai. Šiame emigruojančių žmonių skirstyme į grupes ekonominės emigracijos priežastys akivaizdžiai persipina su moralinėmis.

Neretai lietuviai vykdavo į Ameriką patikėję iš lūpų į lūpas perduodamomis gražiomis kalbomis, sklindančiais gandai. Anot „Aušros“, iš Amerikos sklido gandai, „kad ten dikai žemes dalina, dikai nuveža, kad ten lengvas gyvenimas ir t.t.“⁷⁴. „Aušros“ bendradarbis M. Davainis-Silvestraitis ragino tautiečius netikėti iš laikraščių, taip pat visuomenės tarpe sklindančiomis žiniomis, kad Amerikoje „miltu kalnai supilti“. Autorius, norėdamas patvirtinti žinutėje pateikiamą informaciją, rašo, kad „teko man kalbėti su tais, kurie į tą balą buvo bridę, ir visą teisybę grinau papasakojo“⁷⁵. V. Kudirka „Varpe“ taip pat rašė, kad lietuviai palieka tėvynę dėl sklindančių gandų apie geresnį gyvenimą Amerikoje⁷⁶. Spauldoje pasitaikydavo įvairių vaizdingų posakių, apibūdinančių Ameriką – „kur pinigai sukrauti kruvomis, lyg akmenis prie plento“⁷⁷, „kur pipirai dygsta“, „kur pieno prudai ir kisieliaus krasztai“ yra⁷⁸, kur „idant prikrauti sav kiszenius aukso ir deimantais, tiktai pasilenkti tereikia“⁷⁹. Kai kuriuose periodiniuose leidiniuose, pavyzdžiui, „Šviesoje“, buvo rašoma, kad lietuviai „dausioja į Ameriką“⁸⁰, t. y. nežino dėl kokių priežasčių ten važiuoja. Tarp emigrantų nemažai buvo ir tokių, kurie palikdavo

tėvynę, vadovaudamiesi „bandos“ jausmu. G. Petkevičaitė-Bitė, apžvelgdama emigraciją iš Panevėžio apskrities, 1892 m. „Ūkininke“ rašė, kad „atsiranda nemaž ir tokių, kurie traukia su kitais, gundomi tik kokių neaiskzių norų, dažnai ir nežinodami, kodėl jie važiuoja. Ot, tartum pamėgdžiodami kitus, tartum tikėdamiesi užjuriuose atrasią aukso kalnus, tik semkis, ir gana...“⁸¹. Teisininko A. Bulotos iš rusų kalbos verstoje publikacijoje rašoma: „Ant galo daug išeina Amerikon pagal kas-žin kokį epidėmišką kaimenišką jausmą, kaip į pažadėtą žemę, kur jie tuojaus pralobsią, gersią gerą vyną ir turėsią pietus iš septynių valgių, vietoje dabarnykščios „putros“⁸². Spauldoje pasigirsdavo raginimų netikėti siunčiamais iš Amerikos emigrantų laiškais, nes juose neretai buvo pateikiama klaidinga informacija, susijusi su uždirbama pinigais arba kvietimu atvykti į vieną ar kitą Amerikos miestą⁸³.

Nagrinėjant XIX a. pabaigos–XX a. pradžios periodinėje spaudoje aprašytus emigracijos reiškinio aspektus, pastebėta, kad dalis autorių dėmesį sutelkia į lietuvių ir žydų santykių problemą. Žydai dažnai kaltinti dėl lietuvių emigracijos, nes neretai jie būdavo agentai – žmonės, kurie žinodavo kelius ir emigracijos būdus, pagelbėdavo lietuviams emigruoti.

V. Kudirkos publicistikoje, nagrinėjančioje emigracijos klausimus, pastebimos neigiamos nuostatos žydų atžvilgiu. Pavyzdžiui, analizuodamas lietuvių emigracijos į Ameriką priežastis, V. Kudirka įspėjo skaitytoją: „žydai man ne galvoj“⁸⁴. Pasisakydamas prieš emigraciją, V. Kudirka rašė, kad žmones emigruoti „prikalbina“ „[...] daugiausiai žydai“⁸⁵. Galima daryti prielaidą, kad taip jis netiesiogiai išreiškia neigiamą nuostatą šios tautos atžvilgiu. Tame pačiame straipsnyje, įterpdamas tikrus atsitikimus, jis rašo apie persipinančius lietuvių ir žydų emigracijos kelius. Iš istorijos, kurią pasakoja panemune grįžtantis keliauninkas, užėjęs pas

V. Kudirkos pažįstamą, sužinome, kad Prūsijos miestuose yra daug žydų, kurie vilioja žmones bėgti į Ameriką ir pardavinėja padirbtas laivakortes⁸⁶. Neigiamos nuostatos žydų atžvilgiu pastebimos ir kitų „Varpe“ rašiusių autorių žinutėse. A. Milukas, informuodamas apie išeivius iš Kauno gubernijos Šiaulių apskrities, pastebi, kad jaunuoliai, nemokėdami vokiečių kalbos, padedami „pravadniko“ žydo patenka į Tilžę. Žydui patarus, 11 keliauninkų nusiperka bilietus iki Įsručio. Čia darbuojasi agentas – vokietis, pardavinėjantis laivakortes, kuris duoda už žmogų žydams tarpininkams 15 markių⁸⁷. „Naujienos“ 1903 m. rašė, kad Suvalkų gubernijoje Balbieriškyje šeimininkauja žydas Bičkemskis, kuris iš 30 žmonių paėmė 2000 rublių, Nemuno upe garlaiviu juos nuplukdė į Kauną, o iš ten pabėgo⁸⁸. „Naujienų“ korespondentas įspėjo skaitytoją, kad Bičkemskis apsigyvenęs Kaune ir apgaudinėja žemaičius⁸⁹.

„Ūkininkas“ to meto skaitytojus informavo, kad žydai vesdavo emigrantus per sieną ir Tilžėje nupirkdavo jiems bilietus į Hamburgą (Hamburg)⁹⁰. Prūsijos policijai susekus, kad keliauninkai neturi kelionės bilietų ar reikalingų 150 rublių, jie buvo grąžinami atgal. Manoma, kad žydai apgaudinėdavo lietuvius ne tik Tilžėje, bet ir kituose pasienio miestuose – Klaipėdoje, Vilkyčiuose, Smalininkuose, Eitkūnuose, Stalupėnuose⁹¹. Į Ameriką laivai su emigrantais plaukdavo ne tik per Hamburgo, bet ir per Brėmeno (Bremen) uostus. „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“ įspėjo, kad žmonės nebūtų naivūs ir nepasiduotų žydų, kurie pažada už 50 rublių nuvežti juos į Brėmeno uostą, vilionėms⁹². Laikraščio redaktorius kunigas Kazimieras Pakalniškis rašė, kad lietuviai dar labai menkai užsiima prekyba: „Apart keletos mažų lietuviszkų kromelių Lietuvoje ir Žemaiczūse esanczių daugiaus neturime“⁹³. Lietuviai buvo raginami būti vieningi, boikotuoti žydų parduotuves. Tikėta, kad tokie veiksmai sumažintų emigraciją, nes daugelis

lietuvių galėtų rasti darbą Lietuvoje, o žydai būtų priversti keltis į kitus kraštus. 1896 m. „Tėvynės sargas“ rašė, kad emigracija sustos tik tada, kai įvairiose gyvenimo srityse dirbs tik lietuviai⁹⁴.

Emigracijos pasekmės

Ne visada nagrinėjamo laikotarpio spaudoje buvo analizuojamos ekonominės ir politinės emigracijos pasekmės.

Kalbant apie ekonomines pasekmes, pirmiausia reikėtų pažymėti žemių nuomą.

Kaip jau buvo rašyta, lietuviams iškeliaviant į „Naująją srietą“ arba „Naująją Lietuvą“, žemės buvo parduodamos svetimtaučiams, kitur atiduodamos žydams „ant arendos“⁹⁵. J. Šliūpas siūlė, kad galbūt geriau atiduoti žemę vietiniams žmonėms⁹⁶. Emigravusių lietuvių paliktus žemės plotus nuomojosi ne tik žydai. Periodinėje spaudoje minimi latviai, kurie Lietuvoje išsinuomojo palivarkus, dvarus, po 20–30 metų nusiperka dvarą ir tampa žemės savininku, spaudoje vadintu „savižemiu“⁹⁷. Laikraščių korespondentai retoriškai klausė: ar negalėtų nuomodami žemę pragyventi ir turėti santaupų Lietuvos bajorai arba net sodiečiai?⁹⁸ Kai kurie tautinio judėjimo veikėjai, pavyzdžiui, A. Motūza „Aušroje“, nematydami išeities iš susidariusių ekonominių sunkumų, siūlė lietuviams parduoti žemę vokiečiams ar žydams, įsikurti Amerikoje, pirkti mašinas ir ūkininkauti⁹⁹. Lietuviams emigruojant, žemė buvo ne tik išnuomojama, bet ir apgyvendinama rusų kolonistais, nes už dalyvavimą 1863 m. sukilime buvo ištremta nemaža dvarininkų ir valstiečių. Anot istoriko R. Vėbros, XIX a. pabaigoje į Lietuvą dviem bangomis buvo atkelta 2113 šeimų (apie 11 tūkst. žmonių) ir joms išdalyta apie 34 000 dešimtinių žemės¹⁰⁰. Ši faktą įteisino įstatymai. Po 1863 m. sukilimo Lietuvos dvarininkų ir valstiečių luomo teisės dėl žemės nuosavybės buvo susiaurintos, tačiau rusų bajorams,

dvarininkams, karininkams, valdininkams ir pirkliams buvo teikiamos įvairios lengvatos Lietuvoje turėti nuosavybę. Dėl privilegijų ir teikiamų valdžios lengvatų Lietuvoje padaugėjo ne tik rusų, bet ir vokiečių dvarininkų, nes evangelikų religijos dvarininkams taip pat nebuvo daroma kliūčių Lietuvoje įsigyti dvarus. „1865 m. gruodžio 10 d. įstatymu buvo griežtai nustatyta žemės nuosavybės savininko teisė į žemę“¹⁰¹. Pagal šį įstatymą ne tik dvarininkai katalikai negalėjo laisvai pirkti ar parduoti žemės, bet ir valstietis negalėjo pirkti žemės iš dvarininko. Tautinio sąjūdžio veikėjai buvo susirūpinę dėl krašte apgyvendinamų kitataučių, jie tai suprato kaip carinės valdžios norą, politinį siekimą kolonizuoti dėl emigracijos ištuštėjusią Lietuvą. Pavyzdžiui, „Varpo“ korespondentas J. Adomaitis-Šernas rašė, kad emigravę į Ameriką lietuviai, „tankiausiai daugina skaitlių kitų tautų, o namieje aptuštįta išeivių vieta neilgai lieka liuosa: ją tuojaus užima ateiviai, nedraugai lietuvių“¹⁰². Šiandien sunku pasakyti, ką iš tikro turėjo galvoje J. Adomaitis-Šernas. Didelė tikimybė, kad straipsnyje buvo kalbama apie rusų ar vokiečių kolonistus. J. Adomaitis-Šernas skaitytojui primena, kad emigruodavo ir kitos tautos „dėl užlaikymo idealų, kurie namieje buvo uždrausti ir neišpildomi. Musų padėjimas, teisybė, toksai-pat, bet musų išeiviai tokio pat siekimo neturi, o ir turėdami kartais jį išpildyti negali“¹⁰³. Po metų „Ūkininke“ rašytame straipsnyje J. Adomaitis-Šernas užsiminė apie kažkokią draugiją, kuri „nuo apkvaitusių iszeivyste“ pusdykiai superka žemes ir „laužo sau smegenis, ar-gi negalėtų sunaudoti tą musų ligą ir pavilioti lietuvius į užszalusius Siberijos dumblynus, idant ten badu mirdami, greicziaus maskoliais pastotų“¹⁰⁴.

Praėjus dešimčiai metų, „Ūkininkas“ rašė apie naują projektą dėl rusų tautybės žmonių apgyvendinimo Lietuvoje. Pagal šį projektą valstiečių bankas (tuo metu vadintas

Valsčionių banku – A. R.) turėjo supirkti dvarus, valstiečių žemes ir pardavinėti jas valstiečiams bei miestiečiams iš Rusijos. Žemės išpardavimas turėjo būti palengvintas rusų kolonistams, nes bankas jiems turėjo išduoti paskolas 30–90 proc. nuo perkamos žemės vertės¹⁰⁵. Vykdamas šį projektą, buvo siekiama į Lietuvą atkelti stiprius ūkininkus, turinčius pinigų ir dideles šeimynas. Straipsnyje buvo rašoma, kad tuometinis generalgubernatorius Piotras Sviatopolkas Mirskis (Пётр Святополк-Мирский), siekdamas atitraukti lietuvių dėmesį nuo emigracijos į Ameriką, nukreips juos į tolimus kraštus: Sibirą, Turkestaną, Kaukazą ir Mandžūriją.

Dėl emigracijos plitimo buvo jaučiamas žemės ūkio darbininkų trūkumas. 1899 m. „Tėvynės sargo“ korespondentas K. Pakalniškis pastebėjo, kad šis reiškinys ypač paplitęs „Pakurszeje ir Prusų parubežyje“¹⁰⁶. Apie dėl emigracijos atsiradusį žemės ūkio darbininkų trūkumą tame pačiame laikraštyje rašė kunigas A. Alekna¹⁰⁷.

1900 m. „Ūkininkas“ rašė, kad, norėdami išspręsti žemės ūkio darbininkų trūkumo problemą, ūkininkai buvo priversti dirbti be jų arba mokėti didesnę darbo užmokesį¹⁰⁸. Visa tai vedė prie ūkio suirimo. „Naujienų“ redakcija 1901 m. vedamajame taip pat pažymėjo, kad dėl emigracijos didėja užmokesčiai darbininkams¹⁰⁹.

Lietuviams emigruojant, mūsų kraštas patyrė ne tik darbo jėgos, bet ir finansinių nuostolių, nes buvo išvežama nemažai pinigų. 1890 m. „Šviesos“ redaktorius J. Kriaučiūnas stengėsi parodyti emigracijos („epideminės ligos“) žalą krašto ekonomikai¹¹⁰. Jis taip pat pažymėjo, kad emigrantai „piningus paimtus palieka tose žemėse, per kurias rejkia kelauti, taj yra, daugiausiai palieka jūš Vokiečiams ir Anglams [...]“¹¹¹. Lietuviai, apsigyvenę Amerikoje, norėdami įtikinti namie likusius šeimos narius, giminaičius apie geresnę gyvenimą svetur, stengdavosi jiems atsiųsti kuo didesnes pinigų sumas.

V. Kudirka rašė, kad ne visada į Lietuvą siunčiami pinigai yra uždirbti sąžiningai – „daug isz parsiuuncziamų pinigų ar pavogti kam, ar iszplėsti ant vieszo kelio“¹¹². Spauldoje buvo girdėti raginimų su uždirbtais pinigais grįžti į Lietuvą, nes „Amerikos kraštas turtingas ir piniguotas, ir pertai tenai pinigai pigus ir mažą teatnešą procentą“¹¹³. Amerikoje uždirbtus pinigus buvo siūloma investuoti Lietuvoje perkant žemės sklypą ar įsirengiant parduotuvę. Spauldoje pasitaikydavo skelbiamų atvejų apie praturtėjusius lietuvius ir jų parduotuves. Pavyzdžiui, 1895 m. „Ūkininkas“ rašė, kad Pakruojuje parduotuvę atidarė kažkoks Jurgeliūnas, išbuvęs Amerikoje ketverius metus¹¹⁴. „Tėvynės sargo“ korespondentai siūlė įsirengti parduotuves (kromus): 1. ūkininkų vaikams už pinigus, gautus iš tėvų ūkio¹¹⁵; 2. tautiečiams, grįžusiems iš Amerikos¹¹⁶.

Emigracijos stabdymo projektai

Augant emigracijos mastams, nagrinėjamo laikotarpio spauldoje buvo galima rasti įvairiausių nuomonių, kaip stabdyti emigraciją. Stabdyti emigraciją – reišėė ieškoti būdų, kuriais būtų galima praturtėti čia, tėvynėje.

Lietuviai nuo seno buvo tampriai suaugę su žeme, tapusia jų pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu. 1896 m. „Varpas“ rašė, kad beveik vienintelis šaltinis pragyvenimui mūsų krašte yra žemdirbystė ir kad lietuvis, „nemokėdamas kitokio darbo, apart artojstės, nemoka rasti nė savo krašte, nė svetur kito uždarbio“¹¹⁷. Tačiau, praėjus aštuoneriems metams, „Tėvynės sargas“ pastebėjo, kad lietuviai „[...] lyg tartum atmainė savo budą. Lietuvos kiemai umai ištuštėjo, ir žmonės iš jų, lyg koksai upelis, plaukia svetur jieškoti uždarbio ir geresnio pragyvenimo“¹¹⁸. Kadangi nagrinėjamoju laikotarpiu žemės ūkyje buvo naudojami pasenę ūkininkavimo būdai, periodinėje spauldoje pasirodydavo straipsnių apie naujus metodus. Periodinės

spaudos bendradarbių nuomone, progresyvus ūkininkavimas buvo vienas emigracijos stabdymo veiksnių. Sustiprėjusiuose valstiečių ūkiuose būtų padidėjusi darbo rankų paklausa ir sumažėjusi emigracija. Apsišvietusiems ūkininkams ir turtingesniems valstiečiams laikraščiai rekomendavo verstis gyvulininkyste, nes tik taip galima pakelti „susmukusius Lietuvos ukininkus“¹¹⁹; siekiant padidinti dirvos derlingumą, siūlyta auginti daugiau dobilų ir kitų pašarinių žolių¹²⁰.

Nepasiturintiems valstiečiams buvo siūloma „užsiimti pagerinimu savo laukų, idant jie dukart daugiau javų mums atnesztų, neng dabar atnesza“¹²¹. „Šviesa“ rašė apie pažangius ūkininkavimo metodus, taikomus Latvijoje ir Prūsijoje¹²². „Varpas“ pastebėjo, kad netoli Latvijos pasienio gyvenantys valstiečiai naudojo daugialaukę sėjomainą, vartojo trąšas, geležines žagres, akėčias. Jų ūkiuose buvo paplitusi garinė kuliamoji mašina ir kitos naujovės¹²³. 1896 m. „Varpe“ rašoma, kad ekonominis gyvenimas pagerėtų tada, jei ūkininkams būtų duodamas kreditas. Kaip pavyzdys imama Suvalkų gubernija, kur ūkininkai gali pasiskolinti pinigų, įtraukdami savo turtą į ipoteką¹²⁴. 1900 m. „Ūkininkas“ rašė, kad emigraciją galima sumažinti pakeliant užmokestį už darbą, įsteigiant specialias senatvės kasas¹²⁵. Tautinio judėjimo lyderiai suprato, kad lietuviui užsiimti vien žemės ūkiu yra per daug rizikinga ir ne visada pelninga. Kaip vieną svarbiausių emigracijos stabdymo veiksnių periodinės spaudos bendradarbiai mini amatų ir prekybos vystymą. J. Šliūpas „Gromatose iš Amerikos“ įspėjo, kad tie, kurie neturi svarbios priežasties emigruoti (matyt, turėjo galvoje politines priežastis – A. R.), tegul lieka savame krašte ir verčiasi amatais arba prekyba¹²⁶. 1890 m. „Šviesoje“ Silvestras Gimžauskas rašė: „kad prekistė butu musu rankose – tada isz prekistos gražiai mūsų kraszte galėtu pragiventi augszcziaus priminti 300 tukstancziai lietuvių, kurie

sziaudien yra priversti slaukstintis po svetimas kertes“¹²⁷. Vėlesnių metų „Ūkininko“ puslapiuose vystyti amatus, prekybą siūlė G. Landsbergis-Žemkalnis. Anot jo, piniigus, kurie „nuskęsta vokiečių kišeniuose“, geriau būtų panaudoti amatų, pramonės ir prekybos plėtotei¹²⁸. Straipsnyje, matyt, buvo rašoma apie emigrantų išlaidas, skirtas pragyvenimui Vokietijos uostamiesčiuose – Brėmene, Hamburge ir kt.

Nemažai straipsnių emigracijos stabdymo klausimais buvo spausdinama žurnale „Naujienos“. Šio žurnalo redakcija, rengdama straipsnius, naudojosi nuo 1882 m. Sankt Peterburge leidžiamo lenkiško laikraščio „Kraj“ medžiaga. Buvo remiamasi žurnalisto Medardo Kupscio (Medard Kupść) straipsniu, kuriame rašoma, kad, plėtojant amatus ir prekybą, reikalingos amatų mokyklos. Jis skaitytojus informavo, kad dovanoja žemės sklypą mokyklos statybai „šalia stacijos Jańavo (Liepojaus geležinkelio)“¹²⁹.

Katalikiškosios krypties spaudoje pasigirdavo nuomonių, kad, norint sulaukyti išsivystę, reikia kuo daugiau apie tai rašyti, nes „apysakėlės aprašančios lietuvių išsivystę vargą kelionėje, teip pat sunkumą gyvenimo svetimoje šalyje padėtų sumažinti skaitelių emigrantų“¹³⁰. Buvo manyta, kad tokį darbą galėtų atlikti gabūs rašytojai – M. Valančius, J. Dovydaitis¹³¹.

Kalbant apie valdžios taikytas priemones išsivystei sulaukyti, reikėtų išskirti Rusijos imperijos ir Amerikos valdžių taikytas priemones. Emigrantai negalėjo laisvai išvykti iš Lietuvos, nes Rusijos įstatymai nepripažino emigracijos. Siekiant kontroliuoti ar net stabdyti emigraciją, Rusijos imperijos valdžia ėmėsi įvairiausių priemonių. Viena iš priemonių buvo laiškų cenzūravimas. „Varpas“ skyrelyje „Iš Maskolijos“ pranešė, kad nuo 1892 m. išleidžiamas įsakymas, nurodantis cenzūruoti laiškus, siunčiamus iš užsienio¹³². Laikraštis įspėjo, kad „[...] rašantiems į Maskoliją mūsų vientaučiams,

apsigyvenusiems kituose kraštuose, reikia žinoti apie tą paliepiamą, idant rašytų atsargai, nes kitaip galėtų daug bledies padaryti tiems, pas kuriuos gromatas rašo¹³³.

Stabdant emigraciją dalyvavo ir Taikos tarpininkai – cariniai valdininkai 1861–1903 m. prižiūrėję valsčių valdymą ir veiklą. Anot istoriko P. Čepėno, Taikos tarpininkais galėjo būti tik bajorai, kuriuos skirdavo gubernatorius, pritariant gubernijos bajorų vadui, o tvirtindavo Rusijos senatas¹³⁴. Remiantis 1889 m. statutu, Taikos tarpininkų institucija Rusijoje visų pirma buvo įpareigota rūpintis valdomų valstiečių gerove: prižiūrėti, kad būtų sudarinėjamos badmečių ir nederliaus atvejams javų atsargos vadinamuosiuose magazinuose (kaimų svirnuose). Epidemijų metu Taikos tarpininkai turėjo rūpintis valstiečių sveikata ir kova su epideminėmis ligomis bei kitais panašiais reikalais. Taikos tarpininkams buvo pavaldi jų valdomos apylinkės policija. 1899 m. „Tėvynės sargo“ rubrikoje „Įvairios žinios“ Vaižgantas rašė apie Taikos tarpininkams paskirtą užduotį cenzūruoti laiškus¹³⁵. Praėjus metams, „Tėvynės sargo“ korespondentas kunigas J. Ulickas pranešė laikraščio skaitytojams apie „sąžiningą“ Darbėnų (Klaipėdos a.) Taikos tarpininko veiklą, kuris, negalėdamas perskaityti žemaitiškai parašytų laiškų, liepdavo raštininkui išversti juos į rusų kalbą¹³⁶.

Emigracijos stabdymui imperijos valdžia pasitelkdavo dvasininkiją. Išaugus emigracijos mastams į Braziliją, V. Kudirka „Varpe“ rašė, kad Brazilijomaniją galėtų padėti apmalšinti kunigai iš „pamokslinyčios“¹³⁷. J. Adomaičio-Šerno straipsnyje „Kodel musu žmones bega izz tevynes?“¹³⁸ užsimenama apie tuometinio Vilniaus generalgubernatoriaus Ivano Kachanovo (Иван Каханов) (1884–1893) nurodymą kunigams pamokslų metu atkalbėti jaunimą nuo emigracijos. Tame pačiame straipsnyje J. Adomaitis-Šernas rašė, kad tuometinis Varšuvos generalgubernatorius Vladimiras

Gurko (Владимир Гурко) (1883–1894) išleido paliepiamą, kuriuo buvo apsunkinamas emigrantams gimimo metrikų išdavimas¹³⁹. J. Bagdonas taip pat rašė, kad Suvalkų gubernijos valsčių atstovai kreipėsi į generalgubernatorių, prašydami jo uždrausti vaitams išduoti pasus į Prūsiją¹⁴⁰.

Imperijos valdžia rasdavo ir kitų būdų emigracijos mastams mažinti. Turėdami nemažai užkariautų teritorijų po karo su Turkija, Rusijos imperijos valdžios atstovai kvietė žmones jose apsigyventi, žadėdami duoti po 20 desetinių (dešimtinė, žemės ploto matavimo vienetas, lygus 1,0925 ha) žemės¹⁴¹. Taip buvo norima nukreipti dėmesį nuo emigracijos į Ameriką.

Norėdami prisidėti prie emigracijos sulaukymo, valdžiai talkininkaudavo ir vietinės valdžios atstovai bei ūkininkai. Tokių pavyzdžių ypač dažnai pasitaikydavo Suvalkų gubernijoje. 1898 m. Vilkaviškio apskrityje pasirodė dokumentas, kuriame buvo pranešama, kad šaltyšiai (kaimo seniūnai) ir žemskiai (policininkai) „eitų ant patrolės „émigrantų“ gaudyt“¹⁴². Spaudoje pasigirsdavo raginimų, kad valdžios Senojo ir Naujojo svieto nukreiptų iševystę į tam tikras vietas, „neleidžiant iševiams išsisklaidyti po vieną ir tokiu būdu pražūti dėl tėvynės“¹⁴³.

Didėjant emigracijos mastams, rūpintis emigrantais buvo pradėta ir pačioje Amerikoje. Viena priemonių, kuria buvo siekiama palengvinti emigravusių žmonių būtį į JAV, turėjo būti emigrantų namai. 1896 m. laikraštlininkas Antanas Lalis, informuodamas „Varpo“ skaitytojus apie lietuviškumo apraiškas Amerikoje, rašė, kad 1895 m. Šenandore (Shenandoah) vykęs Susivienijimo lietuvių Amerikoje seimas kėlė klausimą apie „namų lietuviškiems emigrantams, nors kokiam iš pamarinių miestų – Niujorke (New York) arba Baltimorėje (Baltimore)“¹⁴⁴ įrengimą. Idėja, matyt, buvo priversta žlugti, nes, anot A. Lallo, susivienijimo nariai-kunigai, „tikt rankas nukratė“¹⁴⁵.

Išvados

XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Rytų Prūsijoje leistoje periodinėje spaudoje šalia tautinio atgimimo temų buvo pateikiama tuo metu aktualios informacijos, susijusios su emigracija. Išanalizavus turimą medžiagą, išaiškėjo, kad dažniausiai buvo rašoma apie emigracijos priežastis, pasekmes ir būdus jai stabdyti.

Ekonominės emigracijos priežastys buvo analizuojamos „Aušroje“, aplink kurią telkėsi liberaliais šūkiiais besivadovaujanti inteligentija, ir pasaulietinės-liberaliosios spaudos puslapiuose – „Varpe“ bei „Ūkininke“. Aušrininkų ir varpininkų spaudoje buvo rašoma, kad lietuviai dažniausiai emigruodavo negalėdami pragyventi iš savo žemės arba nesugebėdami sumokėti didelių mokesčių už turimus žemės plotus. Palikti tėvynę versdavo darbo jėgos perteklius kaime, amatų sutelkimas svetimtaučių rankose. Emigraciją taip pat skatino blogas javų derlius ir noras pagerinti materialinę padėtį tėvynėje. Kartais buvo emigruojama norint įgyti daugiau ūkininkavimo žinių. Viena esminių emigracijos priežasčių buvo sklandančios žinios apie didesnę darbo užmokestį svetur. Nedidelę išėivių dalį sudarė žmonės, paliekantys tėvynę dėl politinių priežasčių – vykdytos rusifikacijos politikos, represijų ir persekiojimų. Vienas ryškiausių politinės emigracijos pavyzdžių – emigracija siekiant išvengti karinės tarnybos caro kariuomenėje.

Spaudoje buvo pabrėžiama, kad emigracija kraštui, kenčiančiam tautinę priespaudą, gali padėti išsaugoti tautinį tapatumą ir savigarbą. „Varpe“ netilo diskusijos – ar lietuviai emigruoja norėdami atsikratyti priespaudos, ar norėdami išsaugoti tautiškumą? Dauge-lyje nagrinėjamojo laikotarpio periodinių

leidinių ekonominės emigracijos priežastys persipina su politinėmis.

Lietuviai neretai emigruodavo dėl moralinių priežasčių, šeiminių aplinkybių. Emigracijos kontekste analizuoti lietuvių ir žydų santykiai. Žydai buvo kaltinami dėl lietuvių emigracijos, nes jie žinojo kelius, padėdavo emigrantams pereiti sieną, pardavinėdavo sufalsifikuotas laivakortes, taip pat pateikdavo tikrovės neatitinkančią informaciją apie šalį, į kurias lietuviai emigruodavo.

Nagrinėjamojo laikotarpio emigracijos pasekmės buvo ekonominės ir politinės. Lietuviams emigruojant, žemės buvo išnuojamos svetimtaučiams arba jose buvo apgyvendinami rusų kolonistai. Dėl emigracijos iš Lietuvos buvo išvežama nemažai pinigų. Tautinio judėjimo lyderiai reiškė susirūpinimą dėl svetimtaučių apgyvendinimo lietuviškose žemėse, darbo jėgos stygiaus ir patiriamų finansinių nuostolių.

Didėjant emigracijos mastams spaudoje ima rasti informacijos, susijusios su emigracijos stabdymu. Panaudojant žinias, įgytas skaitant knygas ir periodinę spaudą, pasiturtintiems ūkininkams ir valstiečiams siūlyta ūkininkauti naujoviškai. Siekiant pagerinti žemės ūkio darbininkų būvį, buvo patariama įtraukti savo turtą į ipoteką ir taip gauti kreditą. Kita svarbi emigracijos stabdymo sąlyga, anot periodinės spaudos bendradarbių, turėjo būti amatų ir prekybos vystymas. Katalikiškoje spaudoje rašytojai buvo raginami nušviesti sunkią išėivių padėtį svetur – taip tikėtasi sustabdyti emigraciją. Lai- kraščių puslapiuose buvo užsimenama apie Rusijos imperijos ir Amerikos valdžių būdus, skirtus emigracijai stabdyti – laiškų cenzūrą, pasitelkiamą dvasininkiją, siekiant atkalbėti žmones nuo emigracijos ir „namų lietuviškiems emigrantams“ įrengimą Amerikoje.

Nuorodos

- ¹ Žilius J., *Lietuviai Amerikoje*, paraszė Jr. Jonas, Plymouth, Pa: „S.L.A.“, 1899, p. 5–11; *Amerika, arba Rinkinytis įvairių faktų, žinotinų Amerikoje gyvenantiems ir čion atkeliaujantiems lietuviams*, surinko V. K. Račkauskas, Chicago (Ill.): Jaunoji Lietuva, 1915; *Lietuvių išėvija Amerikoje (1898–1961)*, parengė S. Michelsonas, Boston: „Keleivis“, 1961, p. 8–11; Truska L., Emigracija iš Lietuvos 1868–1914 m., *Lietuvos Mokslių Akademijos darbai*, serija A, t. 1(10) (1961), p. 71–85; *Amerikos lietuvių istorija*, red. A. Kučas, Boston: LE leidykla, 1971, p. 23–26; Liulevičius V., *Lietuvių emigracijos priežastys*, Čikaga: Pedagoginis lituanistikos institutas, 1971, p. 16–18; Mulevičius L., „Aušros“ socialinė-ekonominė programa, in „*Aušra“ ir lietuvių visuomeninis judėjimas XIX a. pabaigoje*: Konferencijos medžiaga, Vilnius: Mokslas, 1988, p. 134–135; Raguotis B., „Aušra“ ir JAV lietuvių ryšiai bei sąveika (1883–1888 m.), in „*Aušra“ ir lietuvių visuomeninis judėjimas XIX a. pabaigoje*: Konferencijos medžiaga, Vilnius: Mokslas, 1988, p. 62.
- ² *Auszra* – pirmasis Didžiąjai Lietuvai skirtas periodinis leidinys, leistas 1883 Ragainėje, nuo šeštojo numerio iki 1886 m. Tilžėje. Pirmojo numerio leidėju pasirašė J. Basanavičius; nuo 1883 penktojo iki 1884 trečiojo numerio laikraštį redagavo J. Šliūpas; nuo 1884 m. ketvirtojo numerio iki 1885 m. aštuntojo numerio atsakinguoju redaktoriumi pasirašinėjo ir leidybą bei platinimą tvarkė M. Jankus. Paskui žurnalas perėjo į J. Mikšo rankas – jis buvo ir leidėjas, ir redaktorius. 1886 pradžioje J. Mikšas „Aušrai“ redaguoti pasikvietė literatą Juozą Andziulaitį-Kalnėną, kuris suredavo tris paskutinius žurnalo numerius (nuo 1886 m. ketvirtojo iki šeštojo).
- ³ *Szviessa* – mėnesinis žurnalas (leidėjų vadintas laikraščiu), leistas 1887 08–1888 08 ir 1890 01 Tilžėje. Žurnalo oficialieji redaktoriai buvo E. Vejeris bei J. Brošaitis, faktiškai žurnalą redagavo kunigas A. Vytartas ir J. Kriaučiūnas, pinigais rėmė S. L. Kušeliauskas.
- ⁴ *Varpas* – literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis žurnalas (leidėjų vadintas laikraščiu), leistas 1889–1905 Tilžėje ir Ragainėje. Leidėjai – Varšuvoje įsteigtos lietuvių studentų švietėjiškos draugijos „Lietuva“ nariai – V. Kudirka, J. Gaidamavičius bei J. Adomaitis-Šernas. 1889–1899 žurnalą redagavo V. Kudirka, J. Adomaitis-Šernas, J. Kriaučiūnas, S. Matulaitis, o 1900–1905 m. – J. Bagdonas, K. Grinius, J. Šaulys, J. Vileišis, P. Višinskis.
- ⁵ *Ukinjkas* – valstiečiams skirtas mėnesinis varpininkų žurnalas, leistas 1890–1905 Ragainėje ir Tilžėje. Ofic. red. M. Jankus, K. Voska, J. Lapinas, fakt. red. J. Adomaitis-Šernas, J. Kriaučiūnas, S. Matulaitis, K. Grinius, J. Bagdonas, J. Šaulys, J. Vileišis, J. Gabrys-Paršaitis.
- ⁶ *Naujienos* – laikraštis leistas 1901–1903 m. Tilžėje „Varpo“ ir „Ūkininko“ redakcijos. Ats. red. J. Lapinas, fakt. red. J. Bagdonas.
- ⁷ *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga* – pirmasis lietuvių tautinis katalikiškas laikraštis, leistas 1889 12 10 – 1896 Tilžėje. Leidėjas O.v. Mauderodė. Ofic. redaktoriai E. Jagomas-tas, M. Kiošis, faktiški redaktoriai J. Angra-baitis, P. Urbonavičius, K. Pakalniškis.
- ⁸ *Tėvynės sargas* – katalikiškas žurnalas, leistas 1896–1904 Tilžėje. Steigėjas J. Tumas-Vaižgantas. Redaktoriai F. Lelis (1896–1897), D. Tumėnas (1897), Vaižgantas (1897–1902), A. Milukas (1902–1904).
- ⁹ *Žinyčia* – katalikiškas laikraštis, leistas 1900–1902 Tilžėje. Leidėjas – „Tėvynės sargo“ redakcija. Ofic. red. J. Lapinas, fakt. red. J. Tumas-Vaižgantas.
- ¹⁰ *Kryžius* – katalikiškas mėnesinis laikraštis, leistas 1903–1904 Tilžėje. Redaktorius kun. J. Jasienskis.
- ¹¹ Lietuvos bibliografija, Serija C, Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos, 1904, d. 1, Vilnius, 1991, 112 p.; Tas pat, 1891, Vilnius, 1994, 244 p.; Tas pat, 1892, Vilnius, 1996, 138 p.; Tas pat, 1893, Vilnius, 1997, 186 p.; Tas pat, 1898–1900, Vilnius, 2000, 514 p.; Tas pat, 1894, Vilnius, 2000, 219 p.; Tas pat, 1895, Vilnius, 2002, 235, [1] p.; Tas pat, 1901–1903, Vilnius, 2003, 575 p.; Tas pat, 1832–1890, Vilnius, 2004, 727 p.; Tas pat, 1896, Vilnius, 2004, 279, [1] p.; Tas pat, 1897, Vilnius, 2006, 293 p.; Tas pat, 1904–1905, d. 3, Vilnius, 2009, 350 p.
- ¹² Vėbra R., „Aušros“ idėjinės orientacijos, in „*Aušra“ ir lietuvių visuomeninis judėjimas XIX a. pabaigoje*: Konferencijos medžiaga, Vilnius: Mokslas, 1988, p. 54.

- ¹³ Vileišis P., „Isz „Vilens. Viest.“ gauname žinoti, jog isz musu kraszto prasti žmonės pradėjo važiuoti į užmarę...“, Svalė, *Auszra*, 1884, nr. 9, p. 320.
- ¹⁴ Mikšas J., „Isz Vilniaus mums raszo garbingas ponas ir stiprus viengentis ...“, J. M., *Auszra*, 1884, nr. 7/8, p. 278; Šliūpas J., „Isz Vilniaus rėdibos, Traku pavieczio, ėmė žmonės važiuoti į Amėriką...“, J. S. Anžuolaitis, *Auszra*, 1884, nr. 7/8, p. 277.
- ¹⁵ Šliūpas J., „Isz Vilniaus rėdibos, Traku pavieczio, ėmė žmonės važiuoti į Amėriką...“, J. S. Anžuolaitis, *Auszra*, 1884, nr. 7/8, p. 277.
- ¹⁶ Šliūpas J., Gromatos isz Amerikos, *Auszra*, 1884, nr. 10/11, p. 360.
- ¹⁷ Vileišis P., „Iš Vilens. Viest.“ gauname žinoti, jog ir isz musu kraszto prasti žmonės pradėjo važiuoti į užmarę...“, Svalė, *Auszra*, 1884, nr. 9, p. 320.
- ¹⁸ Davainis-Silvestraitis M., „Isz priežasties atpigimo, supuvimo ir neužderėjimo javu Lietuvos...“, Cyruļys, *Auszra*, 1886, nr. 4, p. 122.
- ¹⁹ Laikraštyje „Baltijos Vėstnesis“ buvo analizuojami Latvijos bei kaimyninių šalių politinio, visuomeninio ir literatūrinio gyvenimo klausimai. Laikraščio leidėjas ir redaktorius 1868–1892 m. buvo latvių žurnalistas, visuomenės veikėjas, jaunatvių judėjimo dalyvis Bernhardas Dyrikis (Bernhards Dīrikis). Periodinis leidinys atstovavo Rygos latvių draugijos (1868) interesus, kurios veiklos kryptys buvo orientuotos į latvių inteligentus ir ūkininkus.
- ²⁰ Koncevičius J., „Latviszkais laikrasztis „Baltijos Vėstnesis“ atspausdino žinią isz Lietuvos, buk lietuviams svjla Amėrikon persikelti...“, J. K. Sz., *Auszra*, 1884, nr. 4, p. 148.
- ²¹ Šliūpas J., Gromatos isz Amėrikos, *Auszra*, 1884, nr. 10/11, p. 360.
- ²² *Ten pat*, p. 361.
- ²³ Eidintas A., *min. veik.*, p. 28.
- ²⁴ Kriaučiūnas J., Žodis į tuos lietuvninkus ir žemajcius, kurie rengiasi į Ameriką, *Szviessa*, 1890, nr. 4, p. 97.
- ²⁵ Šis-tas apie reikalus mūs ekonomiško gyvenimo, *Varpas*, 1896, nr. 1, p. 5.
- ²⁶ Bagdonas J., Keli patėmyjimai iš statistikos, S.Z., *Varpas*, 1899, nr. 4, p. 57.
- ²⁷ *Ten pat*.
- ²⁸ Kudirka V., Liaukime bege in Ameriką! III., v.k., *Ukinjkas*, 1890, nr. 6, p. 82.
- ²⁹ *Ten pat*.
- ³⁰ Petkevičaitė-Bitė G., Nėra musų kraszte beveik jau sodžiaus, isz kurio keli žmonės nebūtų iszkeliavę į Ameriką, Bitė, *Ukinjkas*, 1892, nr. 9, p. 344–345.
- ³¹ „Jau nuo dviejų deszimczijų metų nekurie kaimynai musų szalies iszkeliavo Amerikan“, *Ukinjkas*, 1892, nr. 4/5, p. 172–173.
- ³² Alekna A., Balsas iš tėvynės į Amerikos lietuvius, A. K., *Tėvynės sargas*, 1902, nr. 9A, p. 2.
- ³³ *Новое время* buvo politinis-literatūrinis laikraštis, 1868–1917 m. leistas Sankt Peterburge. Laikraščio leidėjas ir įkūrėjas buvo Vilniaus publicistas Adomas Honoris Kirkoras (Киркор Адам Нонори). Iki 1876 m. laikraštis buvo konservatyvus, palaikė Rusijos imperijos valdžios rusifikacijos politiką Lenkijoje. Nuo 1876 m., pradėjus redaguoti Aleksejui Suvorinui (Алексей Суворин), leidinys įgavo liberalią kryptį.
- ³⁴ *Санкт-Петербургские ведомости* – literatūrinis-politinis laikraštis buvo leidžiamas 1728–1917 m. Sankt Peterburge. Laikraštį iki 1875 m. leido Rusijos Mokslų akademija (šios įstaigos pavadinimai keitėsi), vėliau – Liaudies švietimo ministerija.
- ³⁵ Bulota A., Ką rašo svetimtaučiai apie lietuvius, *Varpas*, 1893, nr. 9, p. 140–141.
- ³⁶ *Ten pat*.
- ³⁷ Grinius K., Emigracija ir lietuviškos spaudos uždraudimas, Kr., *Varpas*, 1900, nr. 10, p. 109–110.
- ³⁸ *Ten pat*, p. 109.
- ³⁹ Lansbergis-Žemkalis G., „Po Velikų išeina į Ameriką iš Raseinių 300 žmonių, o iš Šildavos 50 ...“, Aitvaras, *Varpas*, 1890, nr. 5, p. 78.
- ⁴⁰ Lansbergis-Žemkalis G., Isz Kauno redybos, Aitvaras, *Varpas*, 1890, nr. 7, p. 110–111.
- ⁴¹ Petkevičaitė G., Pro domo sua, Bitė, *Varpas*, 1898, nr. 4, p. 57–58.
- ⁴² *Ten pat*.
- ⁴³ *Ten pat*, p. 58.
- ⁴⁴ Šliūpas J., Gromatos isz Amerikos, *Auszra*, 1884, nr. 10/11, p. 361.
- ⁴⁵ *Ten pat*, p. 362.
- ⁴⁶ Motūza A., Tyla, geresnė byla, Sz...is, *Auszra*, 1886, nr. 6, p. 166.

- 47 Adomaitis-Šernas J., Ar tai gerai?, j a, *Varpas*, 1890, nr. 3, p. 33.
- 48 *Ten pat.*
- 49 *Ten pat.*
- 50 Adomaitis-Šernas J., Kodel musu žmones bega iš tėvynes?,-j-a-, *Ukinjkas*, 1890, nr. 12, p. 177.
- 51 *Ten pat*, p. 178.
- 52 Landsbergis-Žemkalnis G., Kas daugiausiai naudojo iš išeivystės lietuvių: [statiniai duomenys apie 1880–1894 metų emigraciją], L.S., *Varpas*, 1895, nr. 9/10, p. 137–140; *Ukinjkas*, 1895, nr. 18, p. 137–138; nr. 19, p. 145–146.
- 53 Landsbergis-Žemkalnis G., Kas daugiausiai naudojo iš išeivystės lietuvių, L.S., *Ukinjkas*, 1895, nr. 19, p. 145.
- 54 Grinius K., Emigracija ir lietuviškos spaudos uždraudimas, Kr., *Varpas*, 1900, nr. 10, p. 109–110.
- 55 Bikinas J., Priežastis lietuvių išeivystės, pagal Dzidorių Dumbre, *Žinyčia*, 1901, nr. 3, p. 50.
- 56 *Ten pat*, p. 49.
- 57 *Ten pat*, p. 46.
- 58 Ulickas J., Apie išeivystę!, Senelis, *Kryžius*, 1903, nr. 3, p. 57.
- 59 *Ten pat.*
- 60 Balsas amerikiečių lietuvių į Tėvą Šventąjį Leoną XIII ir Gyvenimai dviejų didžiū Dievo lietuvių: kun. Andriaus Rudaminos, Jezavito ir Kunigaikščio Merkelio Giedraičio, žemaičių vyskupo lotyniškai ir lietuviškai, *Tėvynės sargas*, 1900, nr. 1, p. 11–12.
- 61 Eidintas A., *min. veik.*, p. 14.
- 62 Kriauciūnas J., Žodis į tuos lietuvininkus ir žemajčius, kurie rengiasi į Ameriką, *Szviaša*, 1890, nr. 4, p. 97.
- 63 Musų einantiems į kariūmėnę, Gargažė, *Tėvynės sargas*, 1900, nr. 10/11, p. 21.
- 64 *Ten pat*, p. 22.
- 65 Motyvai leidimo lietuviškos spaudos, *Varpas*, 1900, nr. 11, p. 123.
- 66 „Naujienų“ red., Musų toškimai, *Naujienos*, 1901, nr. 1, p. 1.
- 67 Kačergis J., „Perskaitęs keletą laiškų iš Amerikos, negaliu neapreiškęs jų įtalpos kitiems...“, *Žiurutė*, *Ukinjkas*, 1893, nr. 8, p. 61–62.
- 68 Alekna A., Lietuvių išeivystė, Y., *Tėvynės sargas*, 1902, nr. 10/11A, p. 18–23.
- 69 *Ten pat*, p. 20.
- 70 *Ten pat.*
- 71 *Ten pat*, p. 21.
- 72 *Ten pat.*
- 73 *Ten pat*, p. 22.
- 74 Davainis-Silvestraitis M., „Ne vien isz Prusu Lietuvos rengias daug Lietuvininku į Ameriką, bet ir isz Maskoliu Lietuvos ...“, *Vėv.*, *Auszra*, 1884, nr. 5/6, p. 186.
- 75 *Ten pat.*
- 76 Kudirka V., Liaukime begę in Ameriką I., v.k., *Ukinjkas*, 1890, nr. 4, p. 50.
- 77 *Ten pat*, p. 49.
- 78 Pakalniškis K., Musų iszeivystė ir ekonomiszkas ukininkų buvis, Dėdė Atanazas, *Tėvynės sargas*, 1899, nr. 7/8, p. 2.
- 79 Adomaitis-Šernas J., Naujas Rojus, -j-a-, *Ukinjkas*, 1891, nr. 3, p. 115.
- 80 Kriauciūnas J., Žodis į tuos lietuvininkus ir žemajčius, kurie rengiasi į Ameriką, *Szviaša*, 1890, nr.4, p. 98.
- 81 Petkevičaitė-Bitė G., Nėra musų kraszte beveik jau sodžiaus, isz kurio keli žmonės nebutų iszkeliavę į Ameriką, Bitė, *Ukinjkas*, 1892, nr. 9, p. 345.
- 82 Bulota A., Ką rašo svetimtaučiai apie lietuvius, *Varpas*, 1893, nr. 9, p. 140.
- 83 Netikėkime gromatoms iš Amerikos!, *Tėvynės sargas*, 1903, nr. 7/8A, p. 52–53.
- 84 Kudirka V., Liaukime begę in Ameriką I., v.k., *Ukinjkas*, 1890, nr. 4, p. 49.
- 85 *Ten pat*, p. 50.
- 86 *Ten pat*, p. 66.
- 87 Milukas A., „Kiekviens iš musų jau pripratęs prie sukimų žydų...“, Antanulis, *Varpas*, 1892, nr. 1, p. 12.
- 88 D., Žydas apgavikas, *Naujienos*, 1903, nr. 7/10, p. 149–150.
- 89 *Ten pat.*
- 90 „Kiekvieną dieną traukia burei pakeleivingų žemaičių apleidusių savo tėvynę...“, *Ukinjkas*, 1892, nr. 3, p. 46.
- 91 P., „Nors visais krasztais musų tėvynės sunęs (lietuvei) traukia į Ameriką ...“, *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga*, 1892 02 01, nr. 3, p. 23–24.
- 92 Parsarga, Kas kelauja į Ameriką, *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga*, 1893 07 15, nr. 14, p. 112.
- 93 Pakalniškis K., Žydiszka iszeivystė ir musų pasinaudojimas, J. Szermunelis, *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga*, 1891 08 01, nr. 15, p. 114.

- ⁹⁴ Diemedis, Ir vėl – tėvynės meilė, *Tėvynės sargas*, 1896, nr. 10, p. 13.
- ⁹⁵ Šliūpas J., „Iš Vilniaus rėdibos, Traku paviečio, ėmė žmonės važiuoti į Ameriką...“, J. S., Anžuolaitis, *Auszra*, 1884, nr. 7/8, p. 277.
- ⁹⁶ *Ten pat*, p. 277.
- ⁹⁷ Alekna A., Balsas iš tėvynės į Amerikos lietuvius, A. K., *Tėvynės sargas*, 1902, nr. 9A, p. 3.
- ⁹⁸ *Ten pat*.
- ⁹⁹ Motūza A., Tyla, geresnė byla, Sz...is, *Auszra*, 1886, nr. 6, p. 168.
- ¹⁰⁰ *XX amžius: Lietuvos valstybingumo problemos*, Kaunas: Šviesa, 1990, p. 9.
- ¹⁰¹ Čepėnas P., *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, Vilnius: Lituanus, 1992, t. 1, p. 112.
- ¹⁰² Adomaitis-Šernas J., Ar tai gerai?, -j-a, *Varpas*, 1890, nr. 3, p. 34.
- ¹⁰³ *Ten pat*.
- ¹⁰⁴ Adomaitis-Šernas J., Naujas Rojus, *Ukinikas*, 1891, nr. 3, p. 114.
- ¹⁰⁵ Mūsiškis, Lietuvą laukia nauja kova, *Ukinikas*, 1903, nr. 9, p. 234.
- ¹⁰⁶ Pakalniškis K., Musų iseivyste ir ekonomiskas ukininkų buvis, Dėdė Atanasas, *Tėvynės sargas*, 1899, nr. 7/8, p. 2–6.
- ¹⁰⁷ Alekna A., Balsas iš tėvynės į Amerikos lietuvius, A. K., *Tėvynės sargas*, 1902, nr. 9A, p. 2.
- ¹⁰⁸ Nauja gadynė Lietuvos ukininkystėje, *Ukinikas*, 1900, nr. 11, p. 161.
- ¹⁰⁹ „Naujienu red.“, Musų troškimai, *Naujienos*, 1901, nr. 1, p. 2.
- ¹¹⁰ Kriaučiūnas J., Žodis į tuos lietuvininkus ir žemajcius, kurie rengiasi į Ameriką. *Szviaisa*, 1890, nr. 4, p. 97–103.
- ¹¹¹ *Ten pat*.
- ¹¹² Kudirka V., Liaukime bege į Ameriką I., v.k., *Ukinikas*, 1890, nr. 4, p. 50.
- ¹¹³ Alekna A., Balsas iš tėvynės į Amerikos lietuvius, A. K., *Tėvynės sargas*, 1902, nr. 9A, p. 3–4.
- ¹¹⁴ Pasiilsenesis, „Pereitą (1894 metų) pavasari ukininko sunus Karbauskas ... įsitaisė šičionai Pakrojuje pardavinycią (kromą), *Ukinikas*, 1895 05 10, nr. 9, p. 70.
- ¹¹⁵ X., Aukso kalnai – svetur, *Tėvynės sargas*, 1897, nr. 3, p. 6.
- ¹¹⁶ Alekna A., Balsas iš tėvynės į Amerikos lietuvius, A.K., *Tėvynės sargas*, 1902, nr. 9A, p. 4.
- ¹¹⁷ Šis-tas apie reikalus mūsų ekonomiško gyvenimo, *Varpas*, 1896, nr. 1, p. 5.
- ¹¹⁸ Alekna A., Balsas iš tėvynės į Amerikos lietuvius, A.K., *Tėvynės sargas*, 1902, nr. 9A, p. 2.
- ¹¹⁹ Bagdonas J., Isitėmykite!, J., *Ukinikas*, 1894, nr. 8, p. 58.
- ¹²⁰ Kriaučiūnas J., Žodis į Žemaičių ukininkus iš priežasties gabenimo javų iš Prusų į Žemaičius, *Ukinikas*, 1893, nr. 1, p. 1–2.
- ¹²¹ Ar javu auginimas visuomet užsimokės?, *Ukinikas*, 1890, nr. 8, p. 115.
- ¹²² Mačys V., Szis tas apie latvių ukininkus, Balandis, *Szviaisa*, 1887, nr. 2, p. 85–88; Matulaitis P., Łaiszkas vieno žemaičio apie tai, ką matė ir girdėjo Prusuose, *Szviaisa*, 1890, nr. 1, p. 27–29.
- ¹²³ Sketeris A., Iš Lietuvos, Vaistinikas, *Varpas*, 1892, nr. 12, p. 175–177.
- ¹²⁴ Šis-tas apie reikalus mūsų ekonomiško gyvenimo. *Varpas*, 1896, nr. 1, p. 5.
- ¹²⁵ Nauja gadynė Lietuvos ukininkystėje, Ukininko sunus, *Ukinikas*, 1890, nr. 11, p. 163.
- ¹²⁶ Šliūpas J., Gromatos iš Amerikos, *Auszra*, 1885, nr. 1, p. 23–24.
- ¹²⁷ Gimžauskas S., Didžiosios musų slogos ir ką mums reikia daryti, M. Ragis, *Szviaisa*, 1890, nr. 7, p. 212.
- ¹²⁸ Landsbergis-Žemkalnis G., Kas daugiausiai naudojo iš išeivystės lietuvių, L.S., *Ukinikas*, 1895, nr. 19, p. 145.
- ¹²⁹ Kupscius M., Apie išeivystę, Medard Kupšć, *Naujienos*, 1901, nr. 2, p. 9.
- ¹³⁰ Atsakymai, *Tėvynės sargas*, 1902, nr. 10/11, p. 61.
- ¹³¹ *Ten pat*.
- ¹³² Maskoliški laikraščiai praneša apie nauja ir svarbų dėl musu pančiojimo valdžių paliepiamą ...“, *Varpas*, 1892, nr. 3, p. 47–48.
- ¹³³ *Ten pat*, 48.
- ¹³⁴ Čepėnas P., *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, Vilnius: Lituanus, 1992, t. 1, p. 89.
- ¹³⁵ Vaižgantas, Dėl ko einame į Ameriką?, *Tėvynės sargas*, 1899, nr. 12, p. 59.
- ¹³⁶ Ulickas J., „Amerikiečių gromatos skaitomos“, Senelis, *Tėvynės sargas*, 1900, nr. 4/5, p. 96–97.
- ¹³⁷ Kudirka V., Tėvyniški varpai, Q. D. ir K, *Varpas*, 1890, nr. 9, p. 137.
- ¹³⁸ Adomaitis-Šernas J., Kodel musu žmones bega iš tevyneš? -j-a-, *Ukinikas*, 1890, nr. 12, p. 177.
- ¹³⁹ *Ten pat*.

¹⁴⁰ Bagdonas J., Kaip sulaukyt išėivystę, Ss., *Naujienos*, 1902, nr. 11, p. 4.

¹⁴¹ Landsbergis-Žemkalnis G., Aitvaras, *Žinios iš Lietuvos, Ukinikas*, 1890, nr. 4, p. 60.

¹⁴² Grinius, K., Valdžia užkrovė ant valsčių naują sunkenybę, Aitvaras, *Ukinikas*, 1898, nr. 5, p. 74.

¹⁴³ Čepas M., Uždarbiai ukinikų Suvalkų rėdybos ir emigracija į Ameriką, A.P. Gryžilas, *Varpas*, 1892, nr. 6, p. 89.

¹⁴⁴ Lalis A., Truputis iš judėjimo lietuvių Amerikoje, A. Kyrupis, *Varpas*, 1896, nr. 7, p. 106.

¹⁴⁵ *Ten pat.*

Arida RIAUBIENĖ

ATTITUDE TOWARDS EMIGRATION IN PERIODICALS PUBLISHED IN EAST PRUSSIA FROM THE SECOND HALF OF THE 19th CENTURY TO THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

Summary

The relevant information related to emigration was provided in periodicals published in East Prussia from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century. The attitude of the authors who wrote for these newspapers towards the phenomenon in question formed their readers' opinion.

This article examines how various aspects of the phenomenon of emigration – reasons, consequences, and ways of stopping it – were reflected in the periodical press illegally published in East Prussia from the second half of the 19th century to the beginning of the 20th. During the period in question, many Lithuanians emigrated to the U. S. for economic, political, and moral reasons,

as well as having been swayed by tales of a better life abroad. While analyzing the reasons for emigration, the article surveys the localities from which the emigration most often took place; it emphasizes that those emigrating included not only landless peasants but farmers (sometimes well-educated) as well; it examines the relationship between Lithuanians and Jews in the context of emigration; and it discusses the consequences of emigration and proposals for stopping it.

Keywords: Emigration by Lithuanians, USA, periodical press, reasons for emigration, consequences of emigration, projects toward stopping the emigration.